

STRATEGICZNE INSPIRACJE „TEZ JELENIOGÓRSKICH” PO 60. LATACH

Wprowadzenie

Rosnąca świadomość wzmacniania terytorialnych potencjałów, konkurencyjnych przewag oraz efektywnego wykorzystania możliwości rozwojowych w rynkowej rzeczywistości skłania współczesne władze samorządowe do opracowywania długofalowych strategii rozwoju miast, gmin, powiatów czy regionów. Proces zarządzania tymi terytorialnymi jednostkami musi mieć przy tym aktywny i prorozwojowy charakter, a nadto być nastawiony na kreowanie ich przyszłości w zmieniających się wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowaniach.

Wprawdzie zainteresowanie planowaniem strategicznym regionów, miast i gmin w naszym kraju pojawiło się na szerszą skalę w ślad za przeobrażeniami ustrojowymi i restytucją terytorialnej samorządności na początku lat 90. XX w., to jednak pewnych symptomów takiegoż podejścia doszukiwać się można już zdecydowanie wcześniej. Ówczesne jednak planowanie terytorialnego rozwoju w warunkach centralizmu, ubezwłasnowolnienia podmiotów gospodarczych, społeczności i władz lokalnych czy też hierarchicznego podejmowania decyzji oparte było głównie na kryteriach politycznych, a w zdecydowanie mniejszym stopniu społecznych i ekonomicznych. W świetle tych zastrzeżeń za niezwykle interesujące uznać należy opracowanie w 1958 r. w wyniku zespołowego planowania i integrowania poglądów wieloletniego programu społeczno-gospodarczego rozwoju Regionu Karkonoskiego, zwanego „Tezami Jeleniogórskimi”. Mimo upływu 60 lat, Tezy te wciąż jawią się jako wyjątkowy przykład zaangażowania jeleniogórskiej społeczności w rozwiązywanie wspólnie odczuwanych problemów oraz w przyszłościowy rozwój wspólnie zamieszkiwanego regionu.

W warunkach terytorialnej samorządności oraz kształtowania obywatelskich społeczności cechujących się m.in. wysoką terytorialną tożsamością warto nawiązać do wartości „Tez Jeleniogórskich”, dokonać ich analizy i oceny w kontekście współczesnych problemów funkcjonowania i rozwoju subregionu jeleniogórskiego. Kwestie te wyznaczają cel niniejszego opracowania.

* dr Marek Obrębalski jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Jest Wiceprezesem Towarzystwa Przyjaciół Jeleniej Góry.

Budzenie aktywności społecznej

Powojenne przemiany demograficzne, społeczne i polityczne wywarły znaczący wpływ na stopień integracji i społeczną aktywność mieszkańców subregionu jeleniogórskiego. Związane było to w szczególności z jednej strony z akcją wysiedlania ludności niemieckiej, z drugiej zaś z napływem ludności polskiej (głównie z obszarów Polski centralnej i południowo-wschodniej). Ruchom migracyjnym towarzyszyły w pierwszym okresie zjawiska społecznie negatywne, wynikające z postępującej dezorganizacji społecznej, wywołanej zerwaniem więzi z dawnym miejscem zamieszkania i brakiem czynników sprzyjających szybkiej stabilizacji w nowym środowisku. Nowo przybyli nie trafiali bowiem do zorganizowanych już społeczności, lecz „wchodzili w społeczną pustkę”.

Wszystkie te utrudnienia procesu adaptacji i integracji społecznej miały jednak okresowy charakter. Złożyło się na to kilka czynników. Po pierwsze, coraz liczniejsze było zawieranie i utrwalanie związków rodzinnych, w tym również przez osoby z różnych grup migracyjnych. Po drugie, migranci stanowili w większości populację młodą, a w ślad za tym wzrastała liczebność społeczności związanej z subregionem jeleniogórskim poprzez miejsce urodzenia. Pochodzenie regionalne rodziców dla młodego pokolenia urodzonego w miejscowościach subregionu jeleniogórskiego przestało być czynnikiem komplikującym społeczną integrację. Po trzecie, rozwój kultury, sfery sportu i rekreacji, powszechny charakter oświaty oraz środki masowego przekazu także spełniały istotne funkcje unifikacyjne i integrujące wobec lokalnej społeczności.

Na tym podłożu kształtowały się społeczności subregionu jeleniogórskiego uznając (w różnym stopniu) wartości społeczne powstałe w wyniku integracji tych przyniesionych przez osadników i tych wykształconych w lokalnych środowiskach politycznych, społecznych i kulturalnych. W okresie kolejnych powojennych dziesięcioleci następową stopniową społeczną stabilizacją oraz wzrost poczucia terytorialnej identyfikacji przez lokalną społeczność¹.

Wieloletnia polityka państwa ograniczająca możliwości decydowania przez mieszkańców o istotnych dla nich sprawach wytworzyła w konsekwencji silną ich pasywność społeczną. Splot notowanych w końcu lat 50. ubiegłego stulecia różnorodnych uwarunkowań, w tym politycznych, sprawił, że „uśpiony” potencjał tkwiący w społecznościach subregionu jeleniogórskiego zaczął się coraz mocniej budzić. Zaczęto tenże subregion postrzegać w kategoriach obszaru wieloaspektowo zintegrowanego, obszaru społeczno-gospodarczo, przestrzennie i funkcjonalnie spójnego, który powinien rozwijać się harmonijnie w myśl wielodziedzinowego i wieloletniego programu. Coraz bardziej zaczęła to również zauważać lokalna administracja Jeleniej Góry i powiatu jeleniogórskiego².

Wyrazem ówczesnego budzenia szeroko rozumianej świadomości społecznej było między innymi powstanie Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Jeleniogórskiej, którego zebranie organizacyjne odbyło się 22 grudnia 1958 roku³.

Coraz silniej zaczęto rozumieć zależność zakresu i dynamiki rozwoju subregionu jeleniogórskiego od wspólnego obywatelskiego działania. Stąd też w formule społecznej partycypacji w 1958 r. powstał unikalny w skali kraju i regionu program czteroletniego rozwoju tegoż subregionu (ryc. 1). „Tezy Jeleniogórskie”, czyli „Założenia administracyjnej i gospodarczej reorganizacji miasta i powiatu Jelenia

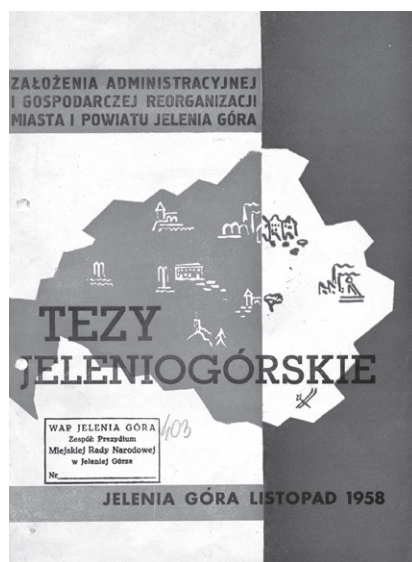
¹ Marek Obrębalski, *O integracji społeczności jeleniogórskiej*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 679, Wrocław 1994, s. 60.

² M. Obrębalski, *Infrastruktura jako czynnik integracji Jeleniogórskiego Zespołu Miejskiego*, Prace KTN nr 55, Jelenia Góra 1988, s. 108-112.

³ Od 1978 r. działa jako Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry.

Góra” uchwalono na sesji Powiatowej Rady Narodowej w styczniu 1959 r. Jak pisze S. Firszt: *Dokument ten, jak na ówczesne czasy, był bardzo śmiały i nowatorski, a w niektórych sformułowaniach futurystyczny i marzycielsko-utopijny. Drugiego takiego w Polsce nie było. Przez swój „oddolny” charakter był wówczas wyjątkowy*⁴. O tej wyjątkowości zaświadcza między innymi wyrażone już w założeniach „Tez Jeleniogórskich” przesłanie *Zdajemy sobie sprawę z tego, że zrealizowanie tez to rzecz niełatwa i nieprosta, że urzeczywistnienie niektórych wymaga lat. Gwarancją ich realizacji może być jedynie stała mobilizacja społeczna mieszkańców naszego terenu, bo przecież nikt z Warszawy czy z Wrocławia nie wykona tej pracy za nas. Nie tylko musimy dać własną pracę, ale również tak pokierować gospodarką naszego rejonu, by przy wydobyciu wszystkich tkwiących w nim rezerw, jak najmniej oglądać się na pomoc Państwa*⁵.

Od czasu opracowania „Tez Jeleniogórskich” minęło 60 lat. Zmieniły się uwarunkowania społeczne, gospodarcze i polityczne, zmieniły się metody planowania wieloletniego rozwoju jednostek terytorialnych, zmienił się system wartości uznawanych przez lokalną społeczność. Jak zatem współcześnie postrzegane są „Tezy Jeleniogórskie”, zakres postulowanych w nich przedsięwzięć czy kierunki wówczas oczekiwanego społeczno-gospodarczego rozwoju Ziemi Jeleniogórskiej?

Ryc. 1. Druk „Tez Jeleniogórskich” z listopada 1958 r.

Ponadczasowość „Tez Jeleniogórskich”?

Konstrukcyjnie „Tezy Jeleniogórskie” opracowane w 1958 r. obejmują 117 postulatów (tez) dotyczących kilkunastu dziedzin m.in. reorganizacji podziału administracyjnego, turystyki, sportu, przemysłu, handlu, gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, kultury, oświaty, zdrowia czy transportu. Na tenże programowy dokument współcześnie należy spojrzeć z jednej strony przez pryzmat ówczesnych wartości, potrzeb i społecznych aspiracji w warunkach silnie scentralizowanej władzy publicznej i gospodarki na przełomie lat 50. i 60. ubiegłego stulecia, a z drugiej w kategoriach wartościowej inicjatywy lokalnej społeczności, wyrazu społecznej aktywności i integracji. Biorąc to pod uwagę, poszczególne tezy mają współcześnie zróżnicowaną wartość, choć wiele z nich ma wciąż aktualny wydźwięk.

Reorganizacja podziału administracyjnego

W tym zakresie postrzegano m.in. konieczność zmiany statusu Karpacza i Szklarskiej Poręby (Teza 1). Nadanie praw miejskich Karpaczowi, ówczesnemu osiedlu o charakterze uzdrowskim, nastąpiło faktycznie z dniem 31 grudnia

⁴ Stanisław Firszt, *Jak narodziła się myśl opracowania Tez Karkonoskich*, [w:] *Tezy Karkonoskie – koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego* (aktualizacja projektu). Jelenia Góra – Bukowiec, 2011, s. 6.

⁵ *Tezy Jeleniogórskie. Założenia administracyjnej i gospodarczej reorganizacji miasta i powiatu Jelenia Góra*, Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich. Obwód Jelenia Góra, Jelenia Góra, 1958, s. 1.

1959 r. Tegoż samego dnia prawa miejskie uzyskała także Szklarska Poręba. Wyrażono ponadto nieprzychylną opinię odnośnie włączenia w 1954 r. wsi Grabarów do Jeleniej Góry, uznając iż było to „posunięciem nieprzemyślanym”⁶. Tę opinię inaczej zweryfikowały kolejne lata i inkorporacje podmiejskich miejscowości wiejskich (w tym sąsiedniej Maciejowej) w obszar administracyjny Jeleniej Góry.

Turystyka, wczasy, sport

Nawet dziś zwraca uwagę wyrażone w „Tezach Jeleniogórskich” proturystyczne podejście. Uznano bowiem, że „główny ciężar inwestycji terenu należy przerzucić na dziedziny związane z turystyką. Za takim rozwiązaniem przemawiają wartości naturalne Regionu Jeleniogórskiego”⁷. Wymowna była także ówczesna troska o należyte połączenia komunikacyjne (Teza 6), w tym kolejowe na liniach z Jeleniej Góry w kierunku Wrocławia oraz Karpacza i Szklarskiej Poręby. Trasy do Wrocławia i Szklarskiej Poręby zostały nie tylko zelektryfikowane, ale i znacząco zmodernizowane. Problemem pozostaje jednak nieczynna od wielu lat linia kolejowa o istotnym turystycznym znaczeniu z Jeleniej Góry do Karpacza przez Mysłakowice. W jej uruchomienie zaangażował się m.in. Samorząd Województwa Dolnośląskiego dysponujący spółką przewozową Koleje Dolnośląskie. Tezy 7 i 8 słusznie podnoszą konieczność rozwoju bazy noclegowej (hotelowej i pensjonatowej). Teza 10 natomiast sygnalizuje kierunki rozwoju turystyki górskiej m.in. dbałość o drogi i trasy turystyczne oraz uruchomienie toru saneczkowego w Szklarskiej Porębie. W Tezie 13 ujawnia się zaś potrzeba rozbudowy urządzeń szybowniczych w kierunku organizacji krajowo-międzynarodowego ośrodka sportów szybowcowych. W wielu ówczesnych tezach widoczne było zatem wyraźne ukierunkowanie subregionu jeleniogórskiego na rozwój turystyki, co zresztą dostrzegane jest również współcześnie.

Przemysł

W tym dziale „Tez Jeleniogórskich” zdecydowana większość postulatów odnosi się do szczegółowych przedsięwzięć dedykowanych poszczególnym zakładom przemysłowym subregionu. Jednakże jako jeden z kierunków rozwoju lokalnego przemysłu postrzegane było wówczas zagospodarowanie nieczynnych obiektów przemysłowych⁸. Współcześnie w wyniku przeobrażeń ustrojowych i gospodarczej transformacji nie użytkowane są liczne obiekty i tereny poprzemysłowe. Oznacza to potrzebę podejmowania zintegrowanych działań rewitalizacyjnych. Rewitalizacja postindustrialnych przestrzeni na terenie subregionu jeleniogórskiego jest jednym z aktualnych wyzwań widzianych nie tylko w aspekcie przestrzenno-urbanistycznym, lecz również ekonomicznym.

Handel

W tym zakresie proponowano wiele zmian organizacyjnych dotyczących sieci handlu detalicznego, barów mlecznych, punktów gastronomicznych itd. Teza 41 sygnalizowała potrzebę organizacji na terenie Jeleniej Góry ...*centrali hurtowej materiałów budowlanych, której zakres działania obejmowałby miasto i powiat Jelenia Góra oraz powiaty sąsiednie*⁹. Wszystkie tezy dotyczące działalności handlowej współcześnie zweryfikowały mechanizmy rynkowe kształtując sieć i rozmiary punktów i obiektów handlowych oraz zakres oferowanych towarów.

⁶ *Tezy Jeleniogórskie...* [5], s. 2-3.

⁷ Tamże, s. 3.

⁸ Tamże, s. 4.

⁹ Tamże, s. 7.

Gospodarka komunalna i mieszkaniowa

Jako wyjątkowo aktualna jawi się Teza 43, sygnalizująca konieczność zahamowania procesu przedwczesnego niszczenia budynków mieszkalnych poprzez dokonywanie w odpowiednich terminach remontów kapitalnych i zabezpieczających. Natomiast Teza 45 postulowała tworzenie mieszkaniowych spółdzielni. Interesujący przekaz zawiera również Teza 46 o treści: *Zorganizować przy większych zakładach pracy spółdzielnie mieszkaniowe, których zadaniem byłoby wykupywanie mieszkań od zakładów pracy, pochodzących z nowego budownictwa przyzakładowego. Wpłynęłoby to pomyślnie na stabilizację kadr fachowych*¹⁰. Jednakże w warunkach, gdy mieszkanie stało się swoistego rodzaju towarem zakłady pracy zwykle nie prowadzą działalności w zakresie budownictwa mieszkaniowego i utrzymania mieszkaniowej substancji. Kolejne tezy w ramach tegoż działu „Tez Jeleniogórskich” odnoszą się do rodzajowo zróżnicowanej lokalnej infrastruktury technicznej, w tym do poprawy zaopatrzenia ludności w wodę, zwiększenia zasięgu sieci kanalizacyjnych, cmentarzy, basenów kąpielowych, komunikacji miejskiej, stanu dróg lokalnych czy ulicznego oświetlenia. Uwagę zwraca treść Tezy 60: *W dziedzinie komunikacji miejskiej zakłada się wymianę taboru tramwajowego w latach 1958-1960, a w latach następnych zastąpienie tramwajów trolejbusami*¹¹. Sugerowany kierunek zmian środków miejskiej komunikacji publicznej nie został w praktyce zrealizowany. Tramwaje zastąpiono autobusami, choć ze względów ekologicznych trakcja trolejbusowa byłaby bardziej zasadna.

Rolnictwo

Odnosnie rolnictwa postulowano wiele kierunków rozwoju dotyczących upraw zbóż, warzyw i owoców, a także hodowli zwierząt (m.in. kóz, norek i nutrii). Kilka tez dedykowanych było ponadto gospodarce leśnej i rybnej. Ówczesne planowanie w tym zakresie możliwe było jednak w warunkach dominacji państwowych gospodarstw rolnych. Współcześnie rolnictwo, oparte głównie o indywidualne gospodarstwa, znajduje się pod silnym wpływem rynkowego oddziaływania.

Budownictwo

Tezy w zakresie aktywności budowlanej odnosiły się głównie do rozmiarów budownictwa mieszkaniowego (wówczas uznawanych za probierz rozwojowego dynamizmu) oraz organizacyjnych przeobrażeń ówczesnych państwowych przedsięwzięć budowlanych. Ich weryfikację w stronę współczesnej nieadekwatności sprawiła gospodarka rynkowa z dominacją sektora prywatnego.

Kultura i oświata

W tym zakresie aktualnością jawi się Teza 81 sygnalizująca potrzebę budowy w Jeleniej Górze hali widowiskowo-sportowej na 2 tys. widzów¹². Takowa hala miała powstać w terminie do 1961 r. Jak dotychczas Jelenia Góra nie dysponuje dużą halą widowiskowo-sportową, wciąż oczekiwaną przez miejską społeczność. Z kolei Teza 82 nawiązuje do urządzenia w latach 1959-1960 w cieplickim parku teatru letniego na 5 tys. widzów, jako miejsca plenerowych widowisk oraz jednej z uzdrowiskowych atrakcji. Kolejne tezy dotyczyły jeleniogórskiego teatru, ówczesnej orkiestry symfonicznej, regionalnych pamiątek, tworzenia ogrodów jordanowskich, tworzenia sezonowych przyszkolnych lodowisk czy budowy szkół

¹⁰ Tamże, s. 7.

¹¹ Tamże, s. 8.

¹² Tamże, s. 12.

podstawowych. Interesujący wydzźwięk ma Teza 96 o treści: *należy opracować sposoby i metody stworzenia ścisłego kontaktu między twórcami i odbiorcami kultury. W tym celu trzeba m.in. reaktywować Towarzystwo Miłośników Teatru... W dalszej perspektywie Towarzystwo Miłośników Teatru mogłoby się przekształcić w Towarzystwo Miłośników Sztuki*¹³.

Zdrowie

W tezach dotyczących ochrony zdrowia ujawnia się troska o jakość usług szpitalnych, funkcjonowanie pogotowia ratunkowego, doposażenie sprzętowe i remonty placówek służby zdrowia. Teza 105 sygnalizuje wciąż aktualną potrzebę zwiększenia liczby łóżek sanatoryjnych w Uzdrowisku Cieplice.

Transport

Ta część „Tez Jeleniogórskich” rozpoczyna się jakże aktualną sentencją, iż *dobrze utrzymane drogi, sprawna komunikacja, transport i łączność są niezmiernie ważnym czynnikiem nie tylko w życiu gospodarczym, ale sprzyjają również w poważnym stopniu rozwojowi turystyki*¹⁴. W Tezie 109 proponuje się, by *skierować samochodowy ruch turystyczny do Karpacza i Szklarskiej Poręby trasami objazdowymi wymijającymi Jelenią Górę*¹⁵. W kolejnych tezach wskazuje się na konieczność tworzenia sieci strzeżonych parkingów i warunków dla rozwoju turystyki motorowej.

Finanse

W tej części przedstawiono w formie kilku tez oczekiwania wobec polityki finansowej Państwa w stosunku do ówczesnych rad narodowych. Uwagę zwraca m.in. Teza 113 o treści: *Zapewnić Radom Narodowym dochody pochodzące z bezpośrednich źródeł, tak aby wyeliminować z budżetu po stronie dochodowej pozycję „dotacje”. System dotowania budżetu Rad Narodowych powoduje, że nie są one w pełni gospodarzami i dysponentami swych wydatków*¹⁶. Teza ta nie utraciła swej aktualności nawet w warunkach terytorialnej samorządności. Należy bowiem zaznaczyć, że czynienie z dotacji pochodzących z budżetu państwa regularnego, trwałego instrumentu finansowania zadań samorządowych jest sprzeczne z ideą decentralizacji ustrojowej. Nieaktualny współcześnie charakter ma natomiast ostatnia z „Tez Jeleniogórskich” – Teza 117, która nawiązuje do tego, że *Wygospodarowane przez Rady Narodowe nadwyżki budżetowe, powinny po zakończeniu roku budżetowego pozostawać w ich dyspozycji*¹⁷. W świetle aktualnych regulacji prawnych dotyczących finansów samorządowych, nadwyżka budżetowa pozostaje w dyspozycji organów jednostki samorządu terytorialnego, mogąc być przykładowo jednym ze źródeł zwiększenia wydatków budżetowych w kolejnym roku.

Pierwsza edycja „Tez Jeleniogórskich” kończy się entuzjastycznym i jakże optymistycznym przesłaniem. *Pewni jesteśmy, a naszą pewność podziela niewątpliwie i wszyscy mieszkańcy rejonu Jeleniej Góry, że wspólnym wysiłkiem uda nam się podźwignąć zamieszkaną przez nas Ziemię i zapewnić jej świetny rozwój już w niedalekiej przyszłości*¹⁸.

Tenże entuzjazm towarzyszył również środowiskom społecznym i politycznym, które opracowywały kolejne edycje „Tez Jeleniogórskich” (ryc. 2). Druga ich edycja

¹³ Tamże, s. 13.

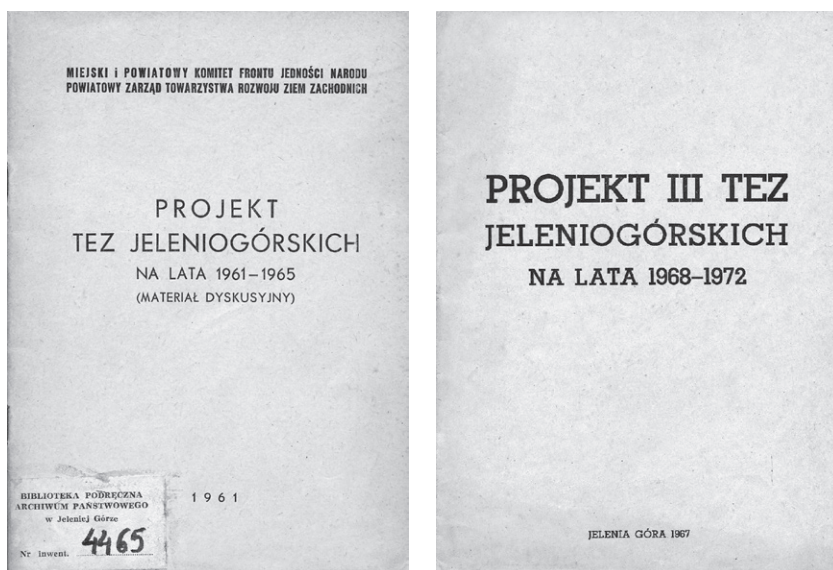
¹⁴ Tamże, s. 14.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, s. 15.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 16.

Ryc. 2. Druki Projektów Tez Jeleniogórskich z lat 1961 i 1967

dotyczyła lat 1961-1965¹⁹ i obejmowała 131 tez przypisanych wielu dziedzinom sfery społecznej, gospodarczej i przestrzennej miasta Jelenia Góra i powiatu jeleniogórskiego. Część z tez ujętych w drugiej edycji „Tez Jeleniogórskich” miała podobny charakter, do tych z edycji z 1958 r. Wśród nich wskazać należałoby choćby Tezę 9 nakazującą wręcz przeprowadzanie planowej akcji reklamującej region jeleniogórski jako teren atrakcyjny turystycznie²⁰. Z kolei Teza 46 odnosiła się do konieczności powołania w Jeleniej Górze średniej szkoły gastronomicznej i hotelarskiej najpóźniej w 1963 roku²¹. Ponownie pojawiły się sygnały o oczekiwanych społecznie zwiększeniu łóżek w obiektach sanatoryjnych Uzdrowiska Cieplice. W kilku dalszych tezach proponowano m.in. rozwój szkolnictwa wyższego w Jeleniej Górze. W Tezie 113 postrzegano potrzebę przekształcenia ówczesnego punktu konsultacyjnego Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu w stałą filię tej Uczelni, a w Tezie 115 konieczność podjęcia starań o uruchomienie wieczorowej filii Politechniki Wrocławskiej (Wydziału Mechanicznego)²². W latach następnych te wartościowe pomysły zostały zrealizowane, a dzisiejsza Jelenia Góra to znaczący regionalny ośrodek akademicki.

Z wielu względów interesujące są tezy ujęte w dziale „Wzajemne stosunki między ludźmi”. Ta część rozpoczyna się konstatacją, że *Niedociągnięcia, braki i zaniedbania w dziedzinie stosunków między ludźmi wpływają hamująco na rozwój innych dziedzin życia*²³. Tezy 116-127 odnoszą się zatem do konieczności grzecznych zachowań, służenia dobrem przykładem, punktualności, przeciwstawiania się złu, surowego ścigania i karania wykroczeń przeciw zasadzie grzeczności, zwłaszcza w instytucjach państwowych, publicznej komunikacji itp.

W drugiej edycji „Tez Jeleniogórskich” widoczna jest wyraźnie wieloaspektowa dbałość o walory subregionu. W dziale „Ochrona walorów estetycznych Kotliny

¹⁹ *Projekt Tez Jeleniogórskich na lata 1961-1965 (materiał dyskusyjny)*, Miejski i Powiatowy Komitet FJN. Powiatowy Zarząd Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich, Jelenia Góra 1961.

²⁰ Tamże, s. 7.

²¹ Tamże, s. 18.

²² Tamże, s. 41.

²³ Tamże, s. 42.

Jeleniogórskiej” w tezach 128-131 postulowano m.in. objęcie ochroną przyrody całej Kotliny, ochronę krajobrazu, ochronę obiektów i terenów zabytkowych oraz zapewnienie wszechobecnej czystości i piękna²⁴.

Trzecia edycja „Tez Jeleniogórskich”, będąca kontynuacją edycji poprzednich, obejmowała lata 1968-1972²⁵. Wedle zapowiedzi Tezy te stawiały sobie za zadanie *możliwie jak najbardziej wnikliwą eliminację z wszystkich dziedzin życia regionu – braków obniżających walory, utrudniających życie mieszkańców, obniżających skuteczność reklamy naszego „zagłębia wypoczynku” wobec rzesz turystów z całego kraju i zagranicy*²⁶. Postulaty dotyczące różnorodnych kwestii ujęto w 129 tezach, przy czym pierwsza ich grupa dotyczy stosunków międzyludzkich (w tym eliminacji ordynarnego słownictwa z miejsc publicznych, ograniczenia hałaśliwości m.in. w strefie uzdrowskiej czy zwyczaju oznajmiania nazw przystanków w komunikacji autobusowej). W Tezie 5 zwrócono uwagę na potrzebę opracowania „Kodeksu Regionalnego” podkreślającego tożsamość Ziemi Jeleniogórskiej. Natomiast w Tezie 17 dotyczącej funkcjonowania placówek handlowych zalecano *wprowadzić regionalny obyczaj odnotowywania każdego niezrealizowanego życzenia klienta do specjalnej książki*²⁷.

Podobnie jak w poprzednich edycjach „Tez Jeleniogórskich”, w tych także wyraźnie odniesiono się do zagadnień związanych z rozwojem turystycznej funkcji subregionu, sygnalizując m.in. rozszerzenie systemu informacji turystycznej, zorganizowanie centralnej bazy recepcji regionu czy rozwój sieci moteli, biwaków, campingów i parkingów.

W sferze kultury postulowano zaś m.in. utworzenie muzeum szklarstwa, podkreślając tradycje tej branży w regionie jeleniogórskim. Teza 63 odnosi się zaś do spraw śródmiejskiej zabudowy i zagospodarowania. Wedle jej zapisów należy *dążyć przy zabudowie starego miasta Jeleniej Góry do pozostawienia części placów po wyburzonych domach, jako miejsc niezabudowanych. Urządzić na nich w przyszłości placówki śródmiejskie, skwery wypoczynkowe, ogródki gastronomiczne, parkingi itp.*²⁸. W Tezie 72 postulowano *powołanie społecznego komitetu budowy w Jeleniej Górze sztucznego lodowiska, jako daru ufundowanego przez mieszkańców – młodzieży regionu*²⁹. Po wielu latach ziścił się zaś postulat określony w Tezie 85, by *poczynić zabiegi u władz komunikacyjnych w celu uruchomienia szybkiego pociągu ekspresowego relacji Jelenia Góra – Warszawa – Jelenia Góra*³⁰.

W trzeciej edycji „Tez Jeleniogórskich” sugerowano także wiodące dziedziny sportu w jeleniogórskim subregionie. W Tezie 90 sygnalizowano, iż: *Dla określenia charakteru sportowego naszego regionu – mając na uwadze specyfikę terenu i jego walory – uznać narciarstwo, saneczkarstwo, sporty lotnicze, tenis, wrotki, kolarstwo i lekkoatletykę – za wymagające szczególnej opieki i popularyzacji*³¹. W Tezie 100 słusznie postulowano zaś by *kontynuować dalszy rozwój Cieplic jako uzdrowska o znaczeniu krajowym i ogólnoeuropejskim*³².

Ten dość ogólny przegląd postulatów zgłaszanych przez różne środowiska społeczne i polityczne w ramach trzech edycji „Tez Jeleniogórskich” (łącznie

²⁴ Tamże, s. 46-48.

²⁵ *Projekt III Tez Jeleniogórskich na lata 1968-1972*, Zarząd Powiatowy Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich, Jelenia Góra 1967.

²⁶ Tamże, s. 1.

²⁷ Tamże, s. 4.

²⁸ Tamże, s. 9.

²⁹ Tamże, s. 10.

³⁰ Tamże, s. 11.

³¹ Tamże, s. 12.

³² Tamże, s. 13.

dotyczących lat 1958-1972) odzwierciedla jednak ówczesne potrzeby i aspiracje jeleniogórskiej społeczności, w niemałym stopniu wciąż aktualne.

„Tezy Jeleniogórskie” przyczyniły się nie tylko do wzrostu społecznej aktywności i integracji, ale też do integracji instytucjonalnej w subregionie jeleniogórskim. Przejawem tego była m.in. znaczna liczba wspólnych posiedzeń i sesji Miejskiej Rady Narodowej i Powiatowej Rady Narodowej oraz mnogość wspólnie podjętych uchwał. Pewnego jednak rodzaju nowatorskim rozwiązaniem było połączenie na wspólnej sesji tychże rad w dniu 6 stycznia 1972 r. instancji wykonawczych we wspólne Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Jeleniej Górze. W czerwcu natomiast tegoż roku przyjęto plan społeczno-gospodarczego rozwoju miasta i powiatu Jelenia Góra na lata 1971-1975, a w lipcu 1973 r. „Program rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i powiatu Jelenia Góra na lata 1971-1990”³³. Tych wieloletnich wspólnych zamierzeń nie udało się jednak zrealizować ze względu na reformę administracyjną, w wyniku której od 1 czerwca 1975 r. zniesiono powiaty i utworzono nowe województwa, a w tym województwo jeleniogórskie. Ten administracyjny układ przetrwał do końca 1998 r. Z dniem 1 stycznia 1999 r. powiaty ponownie stały się pośrednim szczeblem administracyjnej struktury kraju, a Jelenia Góra jako miasto na prawach powiatu i powiat jeleniogórski jednostkami samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego.

Tezy Karkonoskie

Na początku XXI wieku „Tezy Jeleniogórskie” i ich idea zostały ponownie dostrzeżone i w nowych uwarunkowaniach ustrojowych, politycznych oraz społeczno-gospodarczych zaczęły okres swego renesansu. Jesienią 2004 r. na jednym ze spotkań Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Jeleniej Góry S. Firszt przedstawił projekt uaktualnienia „Tez Jeleniogórskich”. Tenże interesujący pomysł zyskał uznanie wielu osób (m.in. A. Obidniak i T. Borysa) i środowisk (w tym Jeleniogórskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, Związku Gmin Karkonoskich oraz Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego). Podkreślano jednak podczas wielu spotkań, iż bardziej zasadne będzie opracowanie w formule społecznej partycypacji „Tez Karkonoskich” wskazujących wizję i kierunki wieloletniego rozwoju zarówno miasta Jeleniej Góry, jak i ściśle z nią powiązanego powiatu jeleniogórskiego. Wyrazem tego było zawarte w dniu 27 kwietnia 2006 r. w Jeleniej Górze „Porozumienie na rzecz rozwoju Regionu Karkonoskiego” i powołanie Forum Obywatelskiego „Partnerstwo dla Regionu Karkonoskiego”. Podstawowym celem tegoż forum była praktyczna realizacja idei szeroko rozumianego partnerstwa dla określenia wspólnej wizji przyszłości regionu karkonoskiego z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju i zasad kształtowania społeczeństwa obywatelskiego. W takiej właśnie formule przy entuzjastycznym zaangażowaniu wielu osób i środowisk kreowano kierunki przyszłościowego rozwoju subregionu jeleniogórskiego. Pierwsza wersja „Tez Karkonoskich” gotowa była już jesienią 2006 r. Prace redakcyjne powierzono zespołowi Związku Gmin Karkonoskich, w efekcie których w sierpniu 2007 r. przedstawiono sformalizowany dokument pt. „Koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego”³⁴.

W „Tezach Karkonoskich” określono m.in. zbiór rekomendacji dla rozwoju Regionu Karkonoskiego oraz stanu jego środowiska kulturowego i przyrodniczego.

³³ M. Obrębalski, *Infrastruktura jako czynnik integracji...* [1], s. 111.

³⁴ *Koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego*. Fundacja Karkonoska, Jelenia Góra – Bukowiec, 2007.

W nawiązaniu do strategii rozwoju lokalnego (gmin i powiatów), uchwalanych przez organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, odnośnie Regionu Karkonoskiego przyjęto zasadę ładu zintegrowanego, ukierunkowanego na spójne kształtowanie ładów środowiskowego, przestrzennego, społecznego, gospodarczego i instytucjonalno-politycznego. W ramach każdego z tychże ładów wskazano strategiczne cele i zadania. Jako podstawowe (główne) cele określono:

- w ramach tworzenia ładu środowiskowego – zachowanie różnorodności biologicznej i walorów przyrodniczych Regionu oraz poprawa stanu środowiska naturalnego i zapobieganie jego degradacji,
- w ramach ładu przestrzennego – rozwój przestrzenny Regionu, modernizacja i rozbudowa systemów technicznych (w tym komunikacji) oraz ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- w ramach ładu społecznego – poprawa warunków mieszkaniowych dla mieszkańców terenów miejskich i wiejskich, rozwój kultury, rozwój nauki i oświaty, rozwój opieki zdrowotnej i lecznictwa uzdrowiskowego oraz wzrost integracji społecznej,
- w ramach ładu gospodarczego – wspieranie rozwoju gospodarczego, w tym zwłaszcza produkcji i usług, a także rozwój turystyki, wykorzystujący szczególne walory przyrodniczo-kulturowe dla podniesienia atrakcyjności Regionu oraz rozwój rolnictwa z przetwórstwem i leśnictwa,
- w ramach ładu instytucjonalnego – doskonalenie form funkcjonowania władz samorządowych oraz budowa lokalnego społeczeństwa obywatelskiego i związanych z tym mechanizmów partnerstwa, jak najszerwsze upowszechnianie zróżnicowanych form edukacji dla zrównoważonego rozwoju, zbudowanie systemu stałego monitoringu zmian w stanie środowiska przyrodniczego, kulturowego, zagospodarowania przestrzennego oraz rozwoju społecznego i gospodarczego a także zmian w sferze instytucjonalnej oraz intensyfikacja wielosektorowej i wielopoziomowej współpracy instytucji, organizacji oraz mieszkańców części polskiej i czeskiej Regionu.

Tymże podstawowym celem zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego przypisano niemal 150 różnorodnych zadań, których realizacja winna nastąpić do 2020 r. Wiele wartościowych rekomendacji i propozycji zadań strategicznych określonych w „Tezach Karkonoskich” uwzględniono w strategiach rozwoju lokalnego oraz w strategii rozwoju województwa dolnośląskiego. Nie nastąpiła jednak oczekiwana społecznie programowa integracja samorządowych działań miasta Jeleniej Góry i powiatu jeleniogórskiego.

W lutym 2011 r. zaktualizowano zapisy koncepcji zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego³⁵, dostosowując ją do ówczesnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych i samorządowych. Władze samorządowe Jeleniej Góry, powiatu jeleniogórskiego oraz poszczególnych jego gmin z zainteresowaniem postrzegały perspektywne, a przy tym zintegrowane podejście prezentowane w „Tezach Karkonoskich”. Nie zostały one jednak oficjalnie uznane i przyjęte do realizacji jako ponadgminny program rozwoju Regionu Karkonoskiego.

Współcześnie zatem każda z jednostek samorządu terytorialnego tegoż regionu realizuje własne strategie wieloletniego lokalnego rozwoju. Strategie te nie są z sobą w pełni zintegrowane, choć w wielu zakresach zgodne, jak choćby ukierunkowanie na rozwój turystyki, co widoczne jest m.in. w aktualnych strategiach

³⁵ *Tezy Karkonoskie – koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego (aktualizacja projektu)*, Forum Obywatelskie „Partnerstwo dla Regionu Karkonoskiego”, Jelenia Góra – Bukowiec, 2011.

rozwoju Jeleniej Góry³⁶ i powiatu jeleniogórskiego³⁷. Na takie ukierunkowanie zintegrowanego rozwoju Regionu Karkonoskiego zwracano już szczególną uwagę we wszystkich edycjach „Tez Jeleniogórskich” oraz w „Tezach Karkonoskich”.

Zakończenie

Współcześnie niejednokrotnie wskazuje się na potrzebę wielopłaszczyznowej integracji Regionu Karkonoskiego. Uznaje się przy tym, iż integracja jest procesem, którego uczestnicy (ludność, instytucje, podmioty gospodarcze, samorządowe władze i inni), poprzez wzajemne oddziaływanie, tworzą pewien nowy ponadlokalny system społeczny, gospodarczy i instytucjonalny. Integracja oznaczać bowiem winna pewną harmonię, powstałą w wyniku określonej zgodności różnych elementów tegoż systemu, harmonię zdolną do efektywnego funkcjonowania i dalszego bezkonfliktowego rozwoju. Ta zgodność wynikać powinna także ze zróżnicowania funkcjonalnego przestrzeni Regionu. Jego części łączyć się bowiem powinny w ponadlokalną całość na zasadzie podziału funkcji, aby jak najefektywniej pełnić je wobec potrzeb lokalnych i zgłaszanych przez otoczenie. Innymi słowy, integracja Regionu Karkonoskiego utożsamiana musi być z jednością w różnorodności, nie zaś z jednością w sensie jednolitości.

Zarówno „Tezy Jeleniogórskie”, jak i „Tezy Karkonoskie” w należyty sposób podkreślały tak rozumianą wieloaspektową integrację jeleniogórskiego subregionu. Nie ulega przy tym wątpliwości, iż sprostanie wymogom przyszłościowego efektywnego funkcjonowania i rozwoju tegoż subregionu wiąże się nieodłącznie z koniecznością praktycznej implementacji podejścia strategicznego. Sugeruje to opracowanie i wdrożenie kompleksowej koncepcji długookresowej ponadlokalnej polityki gospodarczej, społecznej i przestrzennej, która stanie się narzędziem integracji lokalnych społeczności i władz samorządowych, bez którego są one niestety w wielu przypadkach skazane na niespójność działań.

Literatura

- Firszt S., *Jak narodziła się myśl opracowania Tez Karkonoskich*. W: *Tezy Karkonoskie – koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego (aktualizacja projektu)*. Forum Obywatelskie „Partnerstwo dla Regionu Karkonoskiego”, Jelenia Góra – Bukowiec 2011.
- Koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego*. Fundacja Karkonoska, Jelenia Góra – Bukowiec, sierpień 2007.
- Obrębalski M., *Infrastruktura jako czynnik integracji Jeleniogórskiego Zespołu Miejskiego*. Prace KTN nr 55, Jelenia Góra 1988.
- Obrębalski M., *O integracji społeczności jeleniogórskiej*. W: *Gospodarka lokalna i regionalna*. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 679, AE, Wrocław 1994, s. 59-63.
- Program Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2016-2020*. Starostwo Powiatowe, Jelenia Góra, kwiecień 2016.
- Projekt Tez Jeleniogórskich na lata 1961-1965 (materiał dyskusyjny)*. Miejski i Powiatowy

³⁶ Zaświadczają o tym choćby cele operacyjne: 3.3. „Zwiększony poziom wykorzystania potencjału turystycznego i krajobrazowego”, 4.6. „Wyższa jakość i konkurencyjność usług turystycznych” i 4.7. „Rozwinięta i zintegrowana oferta produktów turystycznych”. Por.: *Strategia rozwoju Jeleniej Góry na lata 2014-2025*. Republic, Warszawa – Jelenia Góra 2014, s. 35-37.

³⁷ Potwierdza to m.in. zadanie 5 „Wzmacnianie wizerunku region jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku otwartego na świat, o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych i kulturowych” w ramach celu szczegółowego 1.2. „Rozwój oferty w zakresie spędzania czasu wolnego”. Por. *Program Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2016-2020*. Starostwo Powiatowe, Jelenia Góra, 2016, s. 40.

Komitet FJN. Powiatowy Zarząd Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, Jelenia Góra 1961.

Projekt III Tez Jeleniogórskich na lata 1968-1972. Zarząd Powiatowy Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, Jelenia Góra 1967.

Strategia rozwoju Jeleniej Góry na lata 2014-2025. Respublic, Warszawa – Jelenia Góra 2014.

Tezy Jeleniogórskie – inicjatywa wyprzedzająca swój czas. Związek Gmin Karkonoskich, Bukowiec 2011.

Tezy Jeleniogórskie. Założenia administracyjnej i gospodarczej reorganizacji miasta i powiatu Jelenia Góra. Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich. Obwód Jelenia Góra, Jelenia Góra, listopad 1958.

Tezy Karkonoskie – koncepcja zrównoważonego rozwoju Regionu Karkonoskiego (aktualizacja projektu). Forum Obywatelskie „Partnerstwo dla Regionu Karkonoskiego”, Jelenia Góra – Bukowiec, luty 2011.

STRATEGIC INSPIRATIONS OF JELENIA GÓRA THESIS

Summary. The long-term development program of the Karkonosze Region worked out in 1958, called Jelenia Góra Thesis, as 60 years went by, is still an interesting example of supra-local social integration. Many of the thesis from that time still have the current value. Nowadays, the need to involve the community in solving together experienced problems is perceived, as well as involving the community in the future development of the jointly inhabited region. This suggests a development and implementation of a comprehensive long-term concept of supra-local economic, social and spatial policy, which would become a tool for integration of local communities and local government authorities of the Karkonosze region.

Keywords: Jelenia Góra, Jelenia Góra Vally, Society of Friends of Jelenia Góra, regional development program, regionalism.

STRATEGICKÉ INSPIRACE „TEZÍ JELENIOGÓRSKICH“

Shrnutí. Mnoholetý program rozvoje krkonošského regionu vypracovaného v roku 1958 nazvaný „Teze Jeleniogórské“ (Teze Jelenohorské), mimo uplynulých 60 let, jsou stále zajímavým příkladem nadlokální integrace. Mnohé současné programy mají též stále aktuální hodnotu. Pohledem té doby lze vidět dobovou problematiku i rozvoj bydlení a života v regionu. Navrhujeme to ke zpracování a zařazení do komplexní dlouhodobé nadlokální politicko-hospodářské koncepcie, společné a prostorové, která se stane nástrojem integrace místní společnosti a samospráv krkonošského regionu.

Klíčová slova: Jelení Hora, Jelenohorská kotlina, Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry, program rozvoje regionu, regionální.

STRATEGISCHE INSPIRATIONEN DER „HIRSCHBERGER THESEN“

Zusammenfassung. Das 1958 erstellte Programm für langfristige Entwicklung der Riesengebirgs-Region, genannt „Hirschberger Thesen“, ist trotz Ablauf von 60 Jahren immer noch ein interessantes Beispiel einer überlokalen gesellschaftlichen Integration. Viele der Thesen von damals sind aktuell geblieben. Man sieht auch gegenwärtig die Notwendigkeit, die Gesellschaft für die Lösung der gemeinsam empfundenen Probleme und für die zukünftige Entwicklung der gemeinsam bewohnten Region zu engagieren. Das legt uns die Erarbeitung und Umsetzung einer komplexen Konzeption für langfristige überlokale Wirtschafts-, Sozial- und Raumpolitik nahe, die ein Mittel zur Integration von lokalen Gemeinschaften und Selbstverwaltungsbehörden der Riesengebirgs-Region werden könnte.

Schlüsselwörter: Jelenia Góra, Kotlina Jeleniogórska, Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry, Programm für regionale Entwicklung, Regionalismus.